

Mediji zajednice u diskurzivno- materijalnom čvoru

Nico Carpentier, *The Discursive-Material Knot: Cyprus in Conflict and Community Media Participation*, Peter Lang, New York, 2017

Jelena Kleut¹

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Srbija

Knjiga čiji prevod na srpski jezik bi glasio „Diskurzivno-materijalni čvor: Kipar u konfliktu i participativnost medija zajednice“ donosi gusto tkanje u kojem se prepliću mnogi zvučni pojmovi: diskurs, materijalno, participacija, konflikt, nacionalizam. Motivisu je dva naizgled nepovezana cilja: prvi, da se materijalni aspekti društvenosti postave u istu ravan sa diskurzivnim i drugi, da se sagleda uloga medija zajednice u transformaciji konflikta. Na prvi izazov, Niko Karpentje odgovara teorijski, a drugom pristupa opremljen bogatom empirijskom građom koju je prikupio tokom boravka na Kipru. Susret teorije i podataka sa terena omogućuje autoru da dva cilja poveže jer, kako i piše, teorijski i empirijski deo nastajali su zajedno, u prožimanju i međusobnom uticaju.

Struktura knjige je trodelna, Karpentje je opisuje kao triptih čiji prvi panel čini rasprava o diskurzivnom i materijalnom, drugi panel čini teorijsko promišljanje participacije, medija zajednice i konflikta, a treći studija slučaja kiparskih medija zajednice. Zamisao je da se tri dela mogu čitati i zasebno, ali to ne preporučujemo jer bez studija slučaja prvi deo deluje kao odviše apstraktna misao koja nema dodira sa stvarnošću, a bez elaboracije teorijskog okvira i centralnih

¹ Kontakt sa autorkom: jelena.kleut@gmail.com.

pojmovna studije slučaja teško mogu da se razumeju i gube širu relevantnost izvan kiparske situacije. Dodatno, knjiga može poslužiti i kao dobar model za dizajn istraživanja u kom se primarnim konceptima (diskurs i materijalno) dodaju sekundarni (artikulacija, hegemonija, antagonizam, agonizam idr.) i tercijarni (participacija, mediji zajednice, konflikt idr.), tvoreći mrežu kojom se „lovi“ isečak stvarnosti. Tek u „dobrom starom“ linearnom čitanju može da se sagleda ovaj pristup i odnos između teorijske postavke, podataka i njihove interpretacije.

Prvi deo knjige posvećen je čvoru iz naslova i njega, osim diskursa i materijalnog, čine još i struktura i delanje. Kao i u dosadašnjim radovima, Karpentje diskursu pristupa polazeći od postmarksističkog i poststrukturalističkog shvatanja Ernesta Lakloa i Šantal Muf. Od njih preuzima makrotekstualnu i makrokontekstualnu vizuru u kojoj je društveni prostor neodvojiv od diskursa, a ovaj je poprište borbe oko smisla, bitke da se diskursi fiksiraju. Promišljanje diskursa, a potom i hegemonije i antagonizma u delima Lakloa i Muf, vodi dalje ka pregledu stavova o odnosu strukture, koja nameće i pozicionira subjekte u nevidljive kalupe iz kojih progovaraju, i moći da se dela unutar pukotina diskurzivnih struktura. Kao i mnogi pre njega, Karpentje zagovara tezu o međuzavisnosti u kojoj primat neće biti dat jednom na uštrb drugog elementa, već se teži sagledavanju svih složenosti odnosa. Konceptualizaciji diskursa unutar kog se dela ili protiv kog se dela, nedostaje, smatra autor, dimenzija materijalnog koje takođe čini društveni prostor i od podjednake je važnosti kao i diskurzivno. Predstavljajući ideje različitih pravaca novog materijalizma, Karpentje odbacuje tvrdi materijalizam koji razlaže mašine na najmanje sastavne delove i materijale od kojih su sačinjeni i orijentiše se ka mašinama i njihovim asamblazima, telima – u prostoru i u odnosu prema objektima – i organizacijama kao specifičnim konstelacijama živog i neživog, subjekata i objekata. Kao i diskursi, i materijali nude strukture koje podstiču jedne, a onemogućuju druge prakse, te se i u ovoj dimenziji društvenog promišlja odnos strukture i moći delanja. Ujedno, materijali i njihove konstelacije oblikovane su diskursom, a važi i obrnuto – materijalni asamblaži mogu da dislociraju diskurzivno ili prizovu određene diskurse. Zamršeni grafikon koji čine diskurzivno i materijalno, struktura i moć delanja nudi nam se kako bi pokazala složenost odnosa ovih elementa. I naglašava se „nijedna od četiri komponente nikada ne uspeva da dominira nad drugim već se suodnose na način koji nije hijerarhijski i predeterminisan“ (str. 67).

Čemu služi ovaj „diskurzivno-materijalni čvor“, može se naslutiti u drugom delu knjige u kom se raspravlja o participaciji, medijima zajednice i konfliktu. Za svaki od ovih pojmova i pojava, autor u prvom koraku nudi pregled gledišta i svoje definicije, a potom ih razlaže na diskurzivne i materijalne komponente. Za participaciju kaže da je strukturirana različitim diskursima, a sama oznaka deo je neprekidne bitke za definisanjem demokratije. U ovoj borbi za smislom, autor razlikuje nekoliko diskurzivnih pozicija subjekta: građanin, „obični narod“, stručnjak, vlasnik i lider. Pozicioniranje subjekata kao građanina ima nekoliko artikulacija, a svima im je zajednički imenitelj naglasak na opunomoćenju da se učestvuje u demokratskim procesima. Sa etiketom „običnog naroda“, u diskurs participacije uvode se neprivilogovani akteri nasuprot elitama, dok pojam stručnjaka donosi znanja i veštine kao sastojke potrebne za participaciju. Vlasnik je pozicija unutar koje se pregovara odnos između ljudi i objekata, a liderstvo se povezuje sa onim delom participacije u kojoj autor locira moć, dakle sa donošenjem odluka. Sa idejom da materijali nisu pasivne komponente participativnih procesa, već imaju aktivnu ulogu u njihovom strukturiranju, nudi se pregled materijalnih elemenata koji mogu da podstiču ili ograničavaju učesće građana. U njih se, na primer, ubrajaju pristup materijalnim resursima i prostorima odlučivanja, pristup tekstovima, odnosno, njihovim nosačima (knjigama, CD-ovima, bazama podataka), znanje o njihovoj upotrebi i strukturi.

Prema istom modelu, Karpentje razlaže medije zajednice i konflikt, čime nas približava drugoj temi knjige – ulozi medija u transformaciji konflikta. Različite artikulacije medija zajednice, Karpentje sagledava u kontekstu četiri modela: mediji koji su u službi zajednice, mediji koji su alternativa mejnstrimu, mediji koji su deo civilnog društva i mediji koji imaju odlike rizoma (o ovim modelima autor je pisao i u CM-u, videti br. 4). Konfliktu prilazi razlikujući antagonizam od agonizma, pri čemu utemeljenje pronalazi ponovo u radovima Lakloa i Muf, te na osnovu postavljene distinkcije daje prednost tezi da se konflikt može transformisati, a nikada do kraja razrešiti. U diskurzivne tačke koje čine antagonizam ubraja radikalnu razliku, homogenizaciju sopstva i destrukciju neprijatelja, a agonizam odlikuju konfliktno zajedništvo, pluralizam sopstva i nenasilna interakcija. Materijalne dimenzije konflikta, posebno u antagonističkoj varijanti, čine vojne mašine, ljudska tela koja zauzimaju prostore, ograde koje markiraju razlike. U agonističkom određenju konflikt predstavlja sastavni deo ljudskih odnosa, i otuda prednost transformaciji konflikta u odnosu na

njegovo rešavanja. Cilj demokratske politike je prelazak iz antagonističke verzije konflikta, koja ukida mogućnost dijaloga, u agonistički konflikt, koji prepoznaje legitimnost oponenta. Međutim, ne radi se o binarnom rezultatu i autor modeluje svojevrsnu skalu u kojoj se prepoznaje i mogućnost mešovitih konflikata ili društvenih situacija u kojima antagonizam i agonizam nisu relevantni.

Tek posle ovog temeljnog i obimnog uvoda, stižemo do centralnog pitanja: „Kako mediji zajednice mogu doprineti agonističkom konfliktu generišući agonističke prakse označavanja i stvarajući agonističke materijalne prakse?“ (str. 188). Potencijal medija zajednice da ostvare ovaj cilj, Karpentje pronalazi u tome što oni imaju sposobnost da pospeše eksterni i interni dijalog jer su otvoreni za raznolike neprofesionalne stvaraoce sadržaja koji potiču iz različitih zajednica i time podstiču diverzitet, interkulturni dijalog i toleranciju.

To nas uvodi u treću celinu, treći panel triptiha, koji je posvećen medijima zajednice na Kipru, ostrvu koje kroz istoriju potresaju konflikti između Grka i Turaka, uz saučestvovanje prvo Ujedinjenog Kraljevstva, a kasnije i međunarodne zajednice. Kratki uvod u kiparski konflikt prate autorove fotografije spomenika i drugih mesta sećanja, ali one nisu predmet analize. Umesto analize fotografija, što bi bilo posebno zanimljivo imajući u vidu tekstualnost i materijalnost objekata sećanja, Karpentje se upušta u makroanalizu diskurzivnih i materijalnih komponenti kiparskog konflikta uvodeći pojam nacionalizma. Reinterpretira ga kao asamblaž diskurzivnih konstrukcija identiteta, neprijatelja i žrtvi, koji u materijalnom svetu ima pandane, pre svega u tampon zoni koja deli ostrvo i centar Nikozije na dva dela.

Upravo tu, u Nikoziji, smešten je Kiparski centar medija zajednice i njegov veb-radio MYCY, čiji rad se analizira. Istraživanjem su obuhvaćene i produkcijska i recepcijska strana, a podaci potiču iz imponantnog broja individualnih intervju sa rukovodstvom Centra, fokus grupnih intervju sa publikom, analize veb sadržaja i emisija, kao i razgovora sa ljudima koji su u njima gostovali. Celokupan teorijski okvir koji je u prethodnim poglavljima razvijen služi kao mreža „senzitivšućih koncepata“ koji daje osnovu da se interpretiraju prakse i iskazi. Jedan od glavnih nalaza je da agonistički konflikt čini centralnu identitetnu tačku ljudi okupljenih oko medija zajednice. Ovaj agonizam ne gradi se u kontekstu strana u konfliktu, već se artikuliše kao diskurs o alternativnosti u odnosu na mejnstrim medije, u odnosu na koje su mediji zajednice objektivniji, verodostojni i autentični. Stvarnost medija i ljudi ima i materijalne komponente

te koje se mogu uočiti kada se posmatraju pitanja pristupa, interakcije i participacije. Na primer, pristup samoj lokaciji u tampon zoni, pristup kao mogućnost da se stvara sadržaj, pristup donacijama bez kojih neprofitni radio ne bi mogao da funkcioniše. Ili činjenica da studio i montaža nisu fizički odvojeni, a prostor je mali, što vodi tome da su novinari ujedno i tehničari.

Uloga Kiparskog centra medija zajednice u transformaciji konflikta ogleda se u reartikulaciji nacionalističkog diskursa, pri čemu se pronalaze četiri diskurzivne tačke: prevazilaženje konflikta – decentriranje podele, rekonfiguracija vremena, dekonstrukcija homogenog sopstva, elaboracija troškova konflikta. Decentrirajući podelu, novinari i sagovornici unose u razgovor pregršt tema koje se ne bave konfliktom ili govore o konfliktu mimo ustaljenih diskurzivnih okvira. Rekonfiguracija vremena donosi teme iz perioda kada je stanje bilo agonističko, a saživot moguć. U zamisao o homogenom nacionalnom telu, unose se drugi identiteti kao podjednako važni, a naglašava se raznolikost unutar svake od grupa u konfliktu. Troškovi konflikta naglašavaju se u kontrastu spram svakodnevnog života i svakodnevnih potreba stanovnika Kipra. Međutim, ovi diskursi u emisijama ni sami nisu homogeni jer i medij zajednice predstavlja jedno od poprišta diskurzivnih borbi. Ovakvi uvidi, koji pokazuju unutrašnja trvenja, značajni su jer zaključak ne prelazi u idealizaciju rada medija zajednice i rezultata koje imaju u premošćavanju sukoba. U ovom duhu, autor piše: „Trebalo da izbegavamo da slavimo obične ljude kao nužno privilegovane aktere agonizma, jer i obični ljudi se mogu identifikovati sa antagonističkim diskursom i sa velikim entuzijazmom mogu učestvovati u ratu“ (str. 396).

Čitaocima iz Srbije ovo je dobro poznato i zato verovatno činimo specifičnu publiku studije Nika Karpentjea. Knjigu „Diskurzivno-materijalni čvor: Kipar u konfliktu i participativnost medija zajednice“ ne možemo čitati bez razmišljanja o jugoslovenskim konfliktima, postkonfliktnim problemima, o ulozi međunarodne zajednice ili podeljenoj Kosovskoj Mitrovici. To je čini posebno relevantnom i inspirativnom i ona može poslužiti kao dobar model da se analiziraju antagonizmi i agonizmi ovih prostora. Nekoliko temeljnih i obimnih dela domaćih i međunarodnih autora bavilo se ulogom medija u podsticanju neprijateljstava, ali izostaju podjednako sveobuhvatne studije o ulozi medija u pomirenju ili analize uloge medijskih inicijativa građana i građanki u stvaranju i širenju antiratnog diskursa.

Ipak, bilo bi nepravедno reći da je knjiga namenjena samo publici iz konfliktima zahvaćenih područja. Širinom teorijskih uvida ona se obraća međunarodnoj komunikološkoj (sociološkoj, politikološkoj,...) zajednici, svima onima koji izučavaju diskurse i materijale koji tvore društvenu stvarnost. Naići će na blagonaklone čitaoce među onima koji zagovaraju integrativni pristup u kojem ima mesta i za mašine i za označavajuće prakse. Drugi, koji prednost daju jednoj ili drugoj komponenti, mogli bi tvrditi da diskurzivno ipak prednjači ili da materijalno, posebno ako se poveže sa pitanjima političke ekonomije, ima značajniju ulogu. Njima Karpentje odgovara zaista doslednom primenom diskurzivno-materijalnog čvora i na planu teorijskog određenja bočnih pojmova poput participacije ili konflikta, a potom i u interpretaciji delovanja medija zajednice na Kipru. Ako bi se šta i moglo zameriti, to je da ova doslednost na mahove vodi ponavljanju i usložnjavanju, što sa komplikovanim rečnikom ograničava domet knjige na stručnu publiku.

Vrednost ove knjige ogleda se u stvaranju celovite teorijske perspektive i u dobroj sintezi teorijskog i empirijskog dela. Orijentacijom ka medijima zajednice popunjava se relativno prazan prostor u proučavanju medija, prostor koji je Karpentje još ranije, primerima iz Belgije, počeo da popunjava. Promena fokusa ka pitanjima konflikta i mogućnostima njegovog prevazilaženja ovoj temi daje dodatnu društvenu relevantnost.